

JOANNA MADALIŃSKA-MICHALAK (RED.), *O nową jakość w edukacji nauczycieli*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2017, ss. 442

W 2017 roku nakładem Wydawnictw Uniwersytetu Warszawskiego ukazała się monografia pod redakcją naukową Joanny Madalińskiej-Michalak zatytułowana *O nową jakość w edukacji nauczycieli*. Szczególny charakter książki wynika z faktu, iż powstała z okazji 35-lecia Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, przypadającego w roku 2016. Stanowi zatem prezentację stanowisk polskich pedagogów na temat współczesnej edukacji oraz jej perspektyw w kontekście kształcenia i pracy pedagogicznej nauczycieli.

Książka podzielona jest na cztery części:

I – *Pedagogika i edukacja – ku integracji teorii z praktyką*

II – *Edukacja nauczycieli – kluczowe wartości*

III – *Edukacja nauczycieli – przygotowanie i rozwój zawodowy*

IV – *Edukacja nauczycieli – perspektywy i inspiracje*

Całość rozpoczyna tekst Joanny Madalińskiej-Michalak – redaktora naukowego, zatytułowany *Edukacja nauczycieli. Na 35-lecie Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego*, stanowiący podsumowanie 35-letniego okresu działalności Towarzy-

stwa, a zarazem jego retrospekcję, z uwzględnieniem genezy. Szczególny czas powstania Towarzystwa (1981) Autorka wyraziła m.in. następującą sentencją: „Wraz z radością powołania pojawiła się niepewność związana z działaniem w warunkach braku wyraźnych perspektyw funkcjonowania kraju i poważnych zagrożeń, z których najbardziej znaczącym był stan wojenny” (s. 7). J. Madalińska-Michalak podkreśliła wysoką świadomość Członków Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego wyjątkowego czasu, kiedy podjęli działalność w jego ramach, zwracając uwagę na zaangażowanie i odpowiedzialność w realizację podjętego zobowiązania.

Znaczącym osiągnięciem Towarzystwa były Zjazdy Pedagogiczne (I Zjazd zorganizowano w 1993 r.), stanowiące silny element integrujący środowisko pedagogów w kraju. Jednocześnie w trakcie Zjazdów „(...) podejmowano poważny namysł i dyskusję zarówno nad tematyką związaną ze stanem pedagogiki, jak i nad wybranymi palącymi problemami edukacji” (s. 9).

Ważnym aspektem działalności Towarzystwa była współpraca międzynarodowa z takimi prestiżowymi towarzystwami naukowymi, jak European Educational Research Association i World Education Research Association. Aktywność Towarzystwa w tym zakresie umożliwiła „(...) popularyzację osiągnięć polskiej nauki poza granicami naszego kraju” (s. 9).

W dalszej części tekstu J. Madalińska-Michalak odniosła się do działalności Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego w czasach współczesnych, ze szczególnym uwzględnieniem roku jubileuszowego. Jubileusz 35-lecia Towarzystwa stanowił silny impuls dla jego Członków do sformułowania kluczowych pytań dotyczących pedagogiki i jej praktycznego aspektu, w tym m.in. „(...) o tożsamość pedagogiki oraz o odpowiedzialność uczonych za pedagogikę i edukację jako działania publiczno-wspólnotowego” (s. 9). Płaszczyzną debaty stała się ogólnopolska konferencja naukowa „Tożsamość – Etyczność – Wspólnotowość”. W ramach pierwszej części konferencji podjęto próbę odpowiedzi na następujące pytania szczegółowe: „(...) Jak zmieniała się pedagogika i co rzutowało na jej rozwój?”, „Jaką rolę odegrała działalność Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego w rozwoju pedagogiki jako nauki?”, „Jak kształtuje się obraz współczesnej pedagogiki i wobec jakich wyzwań ona stoi”, „Jak można mówić o związkach między teorią a praktyką edukacyjną?” (s. 10). Sformułowane pytania stały się kanwą wystąpień uczonych – członków Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, przedstawicieli KNP Polskiej Akademii Nauk oraz reprezentantów uczelni.

W drugiej części konferencji podjęto próbę odpowiedzi na pytania o sposób postrzegania we współczesnej pedagogice towarzyskości, etyczności i wspólnotowości. Referaty w tej części wygłosili profesorowie: Maria Czerepaniak-Walczak, Zbigniew Kwieciński, Joanna Madalińska-Michalak, Tomasz Szkudlarek. „Prowadzone dyskusje pokazały, że bardziej niż o uzyskanie jednolitego punktu widzenia na sprawę chodziło o to, z jakimi problemami należy się koniecznie zmierzyć w najbliższej przyszłości” (s. 12).

Następnie J. Madalińska-Michalak nawiązała do IX Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego, które przebiegało pod hasłem „Ku życiu wartościowemu. Idee – koncepcje – praktyki”. Zjazd odbył się 19-21 września 2016 r. w Białymsto-

ku i koncentrował się na „(...) potrzebie łączenia wysiłków pedagogów w trosce o budowanie edukacji, w tym edukacji nauczycieli” (s. 12).

Recenzowana monografia akcentuje potrzebę prowadzenia badań interdyscyplinarnych w dziedzinie procesu kształcenia nauczycieli. Dlatego J. Madańska-Michalak skierowała zaproszenie do współpracy, jak pisze, do badaczy pochodzących z wielu znaczących ośrodków akademickich w naszym kraju i zajmujących się nie tylko pedagogiką, ale także innymi dyscyplinami, w tym filozofią, psychologią, socjologią, czy ekonomią” (s. 15).

Na pierwszą część *Pedagogika i edukacja – ku integracji teorii z praktyką* składa się pięć tekstów czterech autorów.

Autorem dwóch głównych tekstów jest Zbigniew Kwiecieński (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). W tekście *Rozwój pedagogiki i jego wrogowie. Perspektywa ćwierćwiecza. Na 35-lecie Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego* Honorowy Przewodniczący PTP pozytywnie ocenił dotychczasowy rozwój dyscypliny zarówno w kontekście dynamiki procesu, jak również „(...) poprzez pryzmat naukoznawczy” (s. 21). Autor tekstu wskazał także niepokojące aspekty, jakie występują w środowisku, w tym m.in. „(...) tolerancję dla badań i publikacji spłyconych, powierzchownych, mało odkrywczych oraz dla awansów naukowych na granicy pozorów” (s. 11). Jednocześnie podkreślił konieczność szerszej perspektywy dostrzegania ich przyczyn. Na zakończenie Autor podsumował rozważania pozytywnym przesłaniem: „Kryzysy, zwłaszcza uświadomione, dają początek nadziei” (s. 23).

Drugi tekst Zbigniewa Kwiecieńskiego *Rozchwianie i kryzys społeczeństwa wychowującego. Pedagogika i edukacja wobec „polityki zombie”. Na 35-lecie Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego* stanowi refleksję nad procesem zmian, jaki następuje w kraju i jego efektami, rodzącymi pytanie: „Jak to było możliwe, że powszechny stan wychowania i kultury społecznej nie zmieniły się po upływie już ponad ćwierć wieku polskich przemian?” (s. 25). Podejmując próbę odpowiedzi na sformułowane pytanie, Autor stwierdził, iż: „Najwyraźniej przyczyny tego stanu mają skutki znacznie bardziej długofalowe niż trwające ćwierć wieku, a można także przypuszczać, że najważniejsze z tych przyczyn działają nadal, podczas gdy wciąż centralistyczno-etatystyczny system edukacyjny jest w stanie permanentnego chaosu, dodatkowo wzmagając historyczne i strukturalne uwarunkowania bezładu społeczeństwa wychowującego” (s. 25). Kontynuując swój wywód, Autor sformułował hipotezy „(...) jest to hipoteza izomorfizmu rozwojowego Lawrence’a Kohlberga i Jürgena Habermasa, wskazując na możliwość blokady rozwoju moralnego większości społeczeństwa w sytuacji anomii” (s. 25). „Pozostałe trzy (nawrotowego falowania, systemu autorytarnego, równoczesnego współistnienia trzech różniących się stadiów poziomu rozwoju części tego samego społeczeństwa dla długotrwałości blokad w systemie autorytarnym) określiłbym za Henrym Giroux, metaforycznie, jako hipotezę efektu «polityki zombi»” (s. 25).

Analizując sytuację znajduje „(...) wyjaśnienie trwałości demoralizującego stanu socjalizacji rozumianej jako proces powszechnego wychowania naturalnego i kultury codzienności od początku systemowej zmiany aż do dziś. Ćwierć

wieku to za krótko by to zmienić” (s. 27). Dlatego Autor odwołując się do myśli Suchodolskiego „Wychowanie mimo wszystko!” podkreśla znaczenie edukacji, dzięki której może nastąpić sukcesywna zmiana kultury moralnej i społecznej.

W kolejnym tekście autorstwa Stefana M. Kwiatkowskiego (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie) *Między teoretycznością a praktyką pedagogiki* Pan Profesor podkreślił znaczenie powiązania teorii z praktyką. „Ma to głębokie uzasadnienie – od tych relacji zależy bowiem zarówno dynamika powstawania i rozwoju teorii, jak i zmiany w zakresie praktyki” (s. 29). Autor w swych rozważaniach scharakteryzował specyfikę obu obszarów, to jest teorii i praktyki, jednak na sformułowane pytanie „czy istnieje możliwość integracji teorii z praktyką? odpowiedź jest twierdząca” (s. 34). Kontynuując, wskazał możliwości i warunki integracji obu obszarów, jednak kończąc, Autor tekstu podkreślił znaczenie wzajemnego zaufania obu środowisk.

Piotr Kostyło (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy) w tekście zatytułowanym *Pedagogika i optymizm oświecenia* rozpoczynając swe rozważania, sformułował pytanie *czym zajmuje się pedagogika?* Odwołując się do zestawienia Janusza Gniteckiego² wskazał na różnicowanie problemów badawczych występujących w pedagogice oraz – przywołując pogląd Ossowskiego³ – na konieczność dążenia „(...) do integracji szkół w jeden nurt” (s. 39). Następnie Autor sformułował pytanie, *jak ewaluuje pedagogika?* Podejmując próbę odpowiedzi na nie, odwołał się do pracy Teresy Hejnickiej-Bezwińskiej *Praktyka edukacyjna w warunkach zmiany kulturowej* (2005), w której Autorka stwierdziła, iż pedagogika „(...) przeszła w XX wieku trzy znaczące transformacje (...)” (s. 39). Autor odniósł się także do pedagogiki w kontekście działalności Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, podkreślając znaczenie jego celu, jakim jest oświecenie publiczne. Dotychczas aktywność członków Towarzystwa koncentrowała się na działaniach podejmowanych w przekonaniu „(...) że aktualny stan wiedzy jest niewystarczający, lub wręcz zafałszowany, i należy zaznajomić opinię publiczną z tym, jak rzeczy mają się naprawdę” (s. 40). Współcześnie dylematem środowiska jest: „Jaką prawdę w obszarze nauk humanistycznych i społecznych należy przekazywać w dobie wiedzy heterogenicznej?” (s. 40). Na zakończenie swych rozważań Autor tekstu sformułował szereg pytań, podających w wątpliwość sens oświecenia publicznego. Jednak przywołana przez Autora myśl Michała Kleiberga rozstrzyga wcześniejsze dywagacje „(...) tego typu opinie uważam nie tylko za niesłuszne, ale za wręcz niedorzeczne”⁴.

W tekście zatytułowanym *Towarzyskość towarzystw naukowych* autorstwa Marii Czerepaniak-Walczak (Uniwersytet Szczeciński), Autorka podjęła „(...) próbę zaprezentowania specyfiki towarzystwa naukowego jako środowiska bazującego na doświadczeniu towarzyskości (...)” (s. 53). W tekście tym Autorka zapre-

² J. Gnitecki, *Eksplikacja pojęcia „przedmiot badań pedagogiki”*, [w:] *Konceptualizacje przedmiotu badań pedagogiki*, red. K. Rubacha, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2008.

³ S. Ossowski, *O osobliwościach nauk społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

⁴ M. Kleiberg, *Wstęp*, [w:] *Towarzystwa naukowe w Polsce. Dziedzictwo, nauka, kultura, trwanie*, t. 1, red. Z. Kruszewski, Rada Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN, Warszawa 2013.

zentowała pojęcie *towarzyskości* w kontekście jej istoty, cech i doświadczeń, jednocześnie M. Czerepaniak-Walczak przybliżyła pojęcie *towarzystwo* jako formy „(...) realizacji potrzeby i uwidaczniania atrybutu towarzyskości oraz specyfiki i funkcji towarzyskości w nauce” (s. 53). Odnosząc się do pojęcia *towarzyskości*, Autorka podkreśliła m.in. dobrowolność związków między osobami oddziałującymi na siebie wzajemnie oraz ich wzajemne zaufanie oraz satysfakcję, jaką czerpią z bycia razem. W kontekście działalności towarzystw naukowych, przekłada się to na „(...) niepowtarzalne możliwości poszerzania granic uczestniczenia w wytwarzaniu, spożytkowaniu i upowszechnianiu odkryć i osiągnięć nauki” (s. 63). Jest to niepodważalna wartość w społeczeństwie wiedzy. Podsumowując swój wywód, Autorka stwierdziła, iż „(...) towarzystwo naukowe jest środkiem i ośrodkiem, czynnikiem i efektem wzajemnego wsparcia i transgresji” (s. 63).

Drugą część *Edukacja nauczycieli – kluczowe wartości*, uwzględniającą teksty siedmiu autorów, rozpoczyna artykuł Andrzeja Wiercińskiego (Uniwersytet Warszawski) zatytułowany *Hermeneutyka gościnności: dobroć i hojność*. Autor podjął w nim rozważania na temat gościnności – jej filozofii i rozumienia jako sposobu na życie. Finalizując swój wywód, przywołuje następującą myśl: „W życiu wciąż na coś czekamy. Gubimy i szukamy. Tracimy i znajdujemy. Sztuką jest, żeby w tym czekaniu nie przeoczyć tego, że jest ktoś, komu moglibyśmy naszą gościnność okazać” (s. 63). Ważne jest zatem, aby codzienność oraz proces dynamicznych zmian nie przysłoniły człowiekowi tego, co stanowi o jego człowieczeństwie – otwartości na drugiego człowieka.

Kolejny tekst *Wspólnotowość w edukacji*, autorstwa Mirosława J. Szymańskiego (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie), poświęcony jest problematyce wspólnoty i wspólnotowości. Autor na wstępie podkreśla, iż praca pedagogiczna w dominującej części realizowana jest we wspólnocie, bowiem „Edukacja jest dziedziną życia społecznego, w której wiele celów można osiągnąć w działaniu zbiorowym” (s. 83). Stąd ważna rola nauczycieli, którzy jeśli mają inspirować tworzenie wspólnoty edukacyjnej – sami powinni być zintegrowani i tworzyć wspólnotę pedagogiczną. Jednakże, Autor tekstu kończy swoje rozważania gorzką refleksją „Niestety wiele szkół trapionych jest przez konflikty dzielące nauczycieli” (s. 87). Stan ten pogłębia sformalizowany system doskonalenia jakości pracy szkoły oraz w poważnym stopniu osłabiona aktywność związków zawodowych.

Nauczycielskie badania w działaniu: profesjonalne doskonalenie i uczenie się jest drugim tekstem Marii Czerepaniak-Walczak (Uniwersytet Szczeciński) w omawianej monografii. Tym razem Autorka tekstu skoncentrowała się na znaczeniu *badania w działaniu* jako metody badania własnej praktyki pedagogicznej przez nauczycieli. „Badając własną praktykę, nauczycielki i nauczyciele poznają nie tylko warsztat badacza (...), ale uczą się przekształcania codziennej praktyki, która nabiera znamion *praxis*” (s. 89). Autorka tekstu przybliżyła założenia metody, omówiła jej rodzaje oraz warsztat badawczy. Na zakończenie zaprezentowała m.in. propozycje uwzględnienia metody w systemie kształcenia i doskonalenia nauczycieli.

Wanda Dróżka (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) w swym tekście *Wartości i dążenia zawodowe nauczycieli w zmiennym kontekście 25-lecia* zaprezentowała wyniki badań poświęconych wartościom i aspiracjom zawodowym nauczycieli w perspektywie minionych 25 lat. Autorka odwołała się do wyników badań, jakie przeprowadziła w latach 1989-1990, 2010-2011 oraz 2014-2015, co umożliwiło przedstawienie procesu zmian w podejściu badanych nauczycieli do wymienionych pojęć. W świetle prezentowanych przez Autorkę wyników badań, jedną z wartości zawodu mających charakter stały jest „(...) możliwość przyczynienia się do kształcenia i wychowania młodych pokoleń w duchu norm etycznych, społecznych i kulturowych” (s. 120), co dostarcza nauczycielom satysfakcji zawodowej oraz zapewnia prestiż społeczny. Ważną kwestią jest także możliwość stałego rozwoju poprzez stałe doskonalenie. Jednakże elementem demotyującym dla badanych był „(...) znaczący syndrom permanentnego braku (...)” (s. 120).

W tekście zatytułowanym *Międzypokoleniowe kontynuacje i zmienności w aksjologicznych orientacjach trzech pokoleń nauczycieli* dr Marcin Rojek (Uniwersytet Łódzki) omówił proces zmian, z uwzględnieniem kontynuacji i zmienności w podejściu do wartości nauczycieli. Dzieląc ogół nauczycieli na trzy grupy – zatrudnionych przed 1989 r., w latach 1990-2000 oraz po 2000 r. – wskazał wartości, które w trzech omawianych grupach uznawane są za ważne, to jest edukacja, solidarność nauczycielska i pasja. Poza pozytywnymi wartościami międzypokoleniowymi Autor tekstu wymienił także negatywną wartość, jaką uznają kolejne pokolenia nauczycieli, to jest obojętność wobec wiedzy naukowej lub negatywny do niej stosunek. Jednocześnie różnice w podejściu wykazują nauczyciele wobec takich wartości, jak: satysfakcja zawodowa, harmonia życia osobistego i zawodowego, awans zawodowy, tolerancja, więzi emocjonalne z uczniem, prawda, autonomia zawodowa. Wśród omawianych przez Autora tekstu nauczycieli wystąpiły także różnice w rozumieniu takich pojęć, jak: patriotyzm, pomyślne relacje w gronie nauczycielskim. Podsumowując swoje rozważania, zwrócił uwagę, iż na proces zmian w podejściu nauczycieli do wartości poważny wpływ miały czynniki zewnętrzne i wewnętrzne.

Justyna Miko-Giedyk (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) w tekście *Praca nauczycieli jako wartość w odbiorze społecznym* zaprezentowała wyniki badań przeprowadzonych w latach 2014-2015 w środowisku wiejskim siedmiu województw: świętokrzyskim, małopolskim, podkarpackim, lubelskim, śląskim, łódzkim i mazowieckim. Badania dotyczyły wartościowania pracy nauczyciela. Ich wyniki potwierdziły znaczenie cech osobowych nauczyciela, związanych „(...) z pojmowaniem go jako struktury cech idealnych” (s. 153).

Kolejny artykuł zatytułowany *Wartości a partycypacja w sprawy globalne w przestrzeni szkoły. Wskazania dla edukacji nauczycieli* autorstwa Joanny Leek (Uniwersytet Łódzki) stanowi prezentację międzynarodowych badań przeprowadzonych w czterech europejskich szkołach – w Anglii, na Cyprze, Litwie i we Włoszech. Ich celem było uzyskanie wiedzy „(...) jak nauczyciele i uczniowie postrzegają partycypację w sprawach globalnych w przestrzeni szkoły” (s. 161). Na podsta-

wie badań Autorka sformułowała zalecenia dotyczące kształcenia nauczycieli w zakresie:

- dzielenia się władzą i uprawnieniami z uczniami oraz zwiększenia ich autonomii w podejmowaniu decyzji, oraz
- potrzeby zespołowego doskonalenia nauczycieli w dziedzinie umiejętności wychowawczych, ukierunkowanych na wartości i uświadamianie globalnych zagrożeń.

Trzecia część *Edukacja nauczycieli – przygotowanie i rozwój zawodowy* uwzględnia teksty ośmiu autorów. Rozpoczyna ją tekst *Kandydaci do zawodu nauczyciela – kompetencje i zaangażowanie w ich rozwój*, którego autorami są Magdalena Jelonek (Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie), Marcin Kocór (Uniwersytet Jagielloński) i Barbara Worek (Uniwersytet Jagielloński). Artykuł prezentuje analizę badań „Bilans Kapitału Ludzkiego” (BKL) przeprowadzonych w latach 2010-2014 oraz wyniki badań kompetencji osób dorosłych (*Programme for the International Assessment of Adult Competencies – PIAAC*). Celem powyższej analizy było określenie poziomu kompetencji potencjalnych kandydatów do zawodu nauczyciela oraz ich zaangażowanie w dodatkową aktywność, przyczyniającą się do rozwoju ich umiejętności. Wyniki badań potwierdziły m.in. słaby system selekcji i przygotowania do wykonywania zawodu nauczyciela, jak również niską samoocenę studentów nauczania przedszkolnego i początkowego w zakresie ważnych kompetencji.

Dominika Walczak (Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie) w tekście zatytułowanym *Prestiż zawodu nauczyciela i nauczycieli a kompetencje zawodowe i społeczne*, na podstawie analizy wyników badań zarówno krajowych, przeprowadzonych przez CBOS, jak i międzynarodowych m.in. *Teaching and Learning International Survey (TALIS, 2013)* oraz *Teacher Education and Development Study in Mathematics (TEDS-M 2008)* sformułowała wnioski dotyczące czynników wzmacniających prestiż nauczyciela. Zaliczyła do nich cechy osobiste, w tym m.in. wiedzę, umiejętności i kompetencje społeczne. Ponadto, Autorka podkreśliła znaczenie praktyk studenckich oraz zaangażowania opiekunów (w uczelni i szkole) w trakcie procesu przygotowywania studentów do wykonywania zawodu nauczyciela. Artykuł kończy się refleksją Autorki, że podstawą prestiżu zawodu nauczyciela są relacje jego z uczniami, rodzicami oraz innymi nauczycielami oparte na wzajemnym zaufaniu.

Artykuł Anny Wiłkomirskiej (Uniwersytet Warszawski) *Doskonalenie zawodowe nauczycieli a jakość pracy nauczycieli i szkoły* odsłania różne koncepcje jakości, poczynając od ujęcia ekonomicznego, poprzez jakość na gruncie zarządzania, a następnie w aspekcie pedagogicznym. Autorka przybliżyła wyniki badań TALIS (*Teaching and Learning International Survey*) w zakresie znaczenia doskonalenia zawodowego dla nauczycieli, które wykazały rozbieżności pomiędzy deklarowanymi potrzebami w tym zakresie a problematyką wybieranych form doskonalenia. W dalszej części wywodu Autorka podjęła kwestię awansu zawodowego przywołując m.in. badania przeprowadzone w latach 2011-2012, w ramach projektu „Ocena efektywności systemu awansu zawodowego w Polsce” oraz raport NIK (2017). Badania wykazały m.in. osłabienie zainteresowania nauczycieli dy-

plomowanych udziałem w formach doskonalenia. W konkluzji Autorka podkreśliła konieczność upodmiotowienia procesu doskonalenia m.in. poprzez ściślejsze powiązanie doskonalenia zawodowego z potrzebami nauczycieli i uczniów.

Marta Kowalczyk-Walędziak (Uniwersytet w Białymstoku) w tekście *Komplementarność badań i kształcenia w edukacji akademickiej nauczycieli* przedstawiła wyniki badań, przeprowadzonych w ramach projektu realizowanego w Polsce i Portugalii, których celem było uzyskanie wiedzy w zakresie łączenia działalności badawczej i dydaktycznej przez nauczycieli akademickich. Wyniki badań wykazały, iż badani studenci kierunków nauczycielskich zauważają, iż w trakcie procesu ich kształcenia występuje komplementarność badań i dydaktyki. Respondenci wskazali, iż w zestawach literatury do poszczególnych przedmiotów uwzględnione są pozycje prezentujące dorobek empiryczny z zakresu nauk pedagogicznych oraz wykładowcy akademicy prowadzący badania naukowe. Jednakże, na zakończenie Autorka artykułu zaznaczyła potrzebę przeprowadzenia kolejnych badań w tym zakresie ze względu na nieliczną grupę badanych.

W tekście *Rozwój zawodowy nauczycieli jako wartość we współczesnych światowych koncepcjach pedagogicznych* Agnieszka Szplit (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) rozpoczęła swoje rozważania od przybliżenia pojęcia *wartość* w ujęciu filozoficznym, a następnie zaprezentowała różne podejścia do pojęcia *rozwój zawodowy*. W trakcie wywodu Autorka tekstu wykazała dwa sposoby jego rozumienia, to jest ekonomiczny i nieekonomiczny. W pierwszym ujęciu rozwój zawodowy powoduje – zdaniem Autorki tekstu – m.in. wzrost jakości kształcenia, natomiast w ujęciu drugim umożliwia samorealizację nauczyciela. Konkludując, Autorka podkreśliła, iż omówiony w tekście podział ma charakter jedynie teoretyczny, bowiem w praktyce rozwój jest procesem jednolitym – ekonomiczno-nieekonomicznym.

Inetta Nowosad (Uniwersytet Zielonogórski) i Marzanna Farnicka (Uniwersytet Zielonogórski) są autorkami tekstu *Rozwój zawodowy nauczycieli w zmieniającej się szkole – pytania o dobrostan i zaangażowanie w kontekście zmiany*. Artykuł rozpoczyna się od rozważań na temat refleksji nad priorytetem jakości i doskonalenia w edukacji, a następnie wyjaśnienia procesu zmiany w edukacji, jej istoty i celu. Kontynuując rozważania, Autorki przedstawiły konteksty rozumienia dobrostanu nauczyciela w szkole, w tym satysfakcji życiowej, która oznacza m.in. wysokie zaangażowanie w pracę. Satysfakcja – w opinii Autorek tekstu – jest miarą efektywności pracy i celem jej istnienia. W podsumowaniu stwierdzają, iż w procesie tworzenia warunków dla rozwoju w placówkach oświatowych XXI wieku konieczne jest kształtowanie zarówno poczucia dobrostanu pracowników, jak i ich zaangażowania.

Joanna M. Łukasik (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie) w tekście zatytułowanym *Trudności w pracy nauczycieli w fazie zawodowego osadzenia. Implikacje dla edukacji nauczycieli* zaprezentowała wyniki badań, jakie przeprowadziła wśród nauczycieli będących w fazie zawodowego osadzenia, to jest w 30 – 40 lat życia (okres maksymalnego zaangażowania w pracy). W ramach badań Autorka tekstu przeanalizowała trudności, jakie napotykają nauczyciele w pracy z uwzględnieniem procesu rozwoju zawodowego oraz mo-

tywacji do pracy. Badania wykazały dwie trudności, to jest choroby (zarówno wynikające z pracy głosem, jak i pracy w dużych skupiskach ludzi) oraz relacje interpersonalne między nauczycielami (zazdrość, ignorancja, izolacja), stąd konieczność doskonalenia ukierunkowanego na wzmocnienie ich kompetencji komunikacyjnych i osobistych oraz kompetencji współdziałania.

Artykuł Norberta G. Pikuly (Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie) zatytułowany *Sukcesy osobiste i zawodowe emerytowanych nauczycieli. Wskazania do doskonalenia czynnych zawodowo nauczycieli* odnosi się do emerytowanych nauczycieli, to jest osób znajdujących się w fazie życia, w której mogą dzielić się uzyskanym w życiu zawodowym cennym w tym zawodzie doświadczeniem. Tekst stanowi prezentację wyników badań, których celem było ustalenie, jakie doświadczenia i działania przyczyniły się do sukcesu w zawodzie emerytowanych nauczycieli. W badaniach zastosowano metodę wywiadu biograficznego. Na podstawie wywiadów przeprowadzonych z nauczycielkami w Polsce i Kanadzie Autor stwierdził, iż emerytowany nauczyciel sukcesu może pełnić we współczesnym systemie edukacji rolę mentora, ponieważ dysponuje poważnym potencjałem wiedzy, doświadczeń i życiowej mądrości.

Czwartą część *Edukacja nauczycieli – perspektywy i inspiracje* rozpoczyna artykuł Stefana T. Kwiatkowskiego (Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie) *Kształcenie społeczno-emocjonalne nauczycieli szkół podstawowych – fakultatywność czy obligatoryjność*, w którym została zaprezentowana część badań dotyczących poziomu kompetencji społeczno-emocjonalnych polskich nauczycieli. Autor zwraca uwagę na wzrost znaczenia we współczesnym procesie edukacyjnym tzw. kompetencji miękkich, których najważniejszym elementem są kompetencje społeczno-emocjonalne. Uzyskane wyniki badań potwierdzają posiadanie przez nauczycieli wymienionych kompetencji w stopniu zadowalającym, co – w opinii Autora tekstu – rodzi potrzebę obligatoryjnego uwzględnienia ich w procesie kształcenia osób przygotowujących się do wykonywania tego zawodu.

Joanna Papińska (Uniwersytet w Leuven) w tekście zatytułowanym *Edukacja zorientowana na doświadczenie a rozwijanie kompetencji społeczno-emocjonalnych dzieci i nauczycieli* zaprezentowała wyniki badań przeprowadzonych w ramach pracy doktorskiej na temat kompetencji społecznych uczniów szkół podstawowych. Tekst prezentuje, opracowany w Belgii, innowacyjny projekt edukacyjny „Edukacja zorientowana na doświadczenie”, którego podstawą jest założenie, że w celu skutecznego rozwijania kompetencji społeczno-emocjonalnych dziecka, sam nauczyciel powinien prezentować wysoki poziom tych kompetencji. Stąd, we wnioskach podsumowujących artykuł Autorka przedstawiła rekomendacje dotyczące kształcenia nauczycieli, które powinno koncentrować się na kształtowaniu umiejętności przyjmowania perspektywy uczniów. Dla realizacji tego postulatu konieczne jest wzmocnienie znaczenia praktyk w trakcie procesu kształcenia przyszłych nauczycieli.

Ewa Wasilewska-Kamińska (Uniwersytet Warszawski) w tekście *Myślenie krytyczne i edukacja nauczycieli* podkreśliła wzrastające w kontekście wyzwań związanych z postępem technologii informacyjnych znaczenie racjonalności i intelektualnej samodzielności absolwentów szkół. W tym kontekście szczególnego

znaczenia nabiera kwestia rozwijania myślenia krytycznego u uczniów i studentów. W artykule odwołano się m.in. do Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego, których analiza wykazała, iż zawarte w nich efekty kształcenia uwzględniają elementy myślenia krytycznego. Jednocześnie, Autorka przywołała wyniki badań przeprowadzonych w kalifornijskich uczelniach przez Richarda Paula (1995), z których wynika, iż występują poważne różnice wśród kadry akademickiej w zakresie rozumienia tego pojęcia, określenia go jako głównego celu prowadzonego przedmiotu, a rzeczywistym uczeniem studentów krytycznego myślenia. Na zakończenie Autorka postulowała konieczność precyzyjnego zdefiniowania tego pojęcia, a także obligatoryjnego wprowadzenia kursów myślenia krytycznego dla studentów (zwłaszcza kierunku pedagogika).

W kolejnym tekście zatytułowanym *Kompetencje etyczne nauczyciela* Joanna Pękała (Uniwersytet Warszawski) skoncentrowała się na znaczeniu etyki w procesie kształcenia nauczycieli. Autorka zaprezentowała różnorodne podejścia pedeutologiczne w zarysie historycznym, z uwzględnieniem współczesnych stanowisk, jak również odwołała się do rozważań amerykańskich i niemieckich naukowców Jamesa Resta, amerykańskiego specjalisty zajmującego się psychologią moralności, oraz Dietricha Bennera i jego współpracowników, zajmujących się efektami nauczania-uczenia się etyki u nastoletnich uczniów szkół. Konkludując dokonaną analizę stanowisk, Autorka potwierdziła występowanie zapisów dotyczących etyki w formalnych dokumentach, jednocześnie wskazała na braki w sferze realizacyjnej, podkreślając, iż nauczyciel nie może kształcić kompetencji etycznych uczniów, jeśli sam nie ma kwalifikacji w tym zakresie.

Ewa Kobyłecka (Uniwersytet Zielonogórski) w tekście zatytułowanym *O potrzebie doskonalenia kompetencji aksjologicznych nauczycieli z perspektywy ich działań w szkole* zwróciła uwagę na potrzebę uwzględnienia w procesie kształcenia nauczycieli kształtowania kompetencji aksjologicznych, ponieważ wymaga tego wprowadzanie uczniów w świat wartości. W procesie tym należy – zdaniem Autorki tekstu – uwzględnić także poznanie samego siebie, wzbogacanie szkoły zbiorami dzieł sztuki, intensyfikację twórczości nauczycielskiej, promowanie aktywności emocjonalnej oraz kulturowej ukierunkowanej aksjologicznie.

Hanna Tomaszewska-Pękała (Uniwersytet Warszawski), Anna Wrona (Uniwersytet Warszawski) i Paulina Marchlik (Uniwersytet Warszawski) w artykule *Nauczyciele wobec problemu przedwczesnego kończenia nauki szkolnej* zaprezentowały część badań przeprowadzonych w ramach międzynarodowego projektu „Reducing Early School Leaving in Europe”, realizowanego od 2013 r. przez międzynarodowy zespół badawczy z siedmiu krajów Unii Europejskiej. W tekście Autorki podjęły kwestię postrzegania problemu przedwczesnego kończenia edukacji przez pracowników szkół. Odwołały się do wyników międzynarodowych badań, które wskazują na poważne problemy odnośnie klimatu w polskiej szkole, przede wszystkim w dziedzinie relacji społecznych; wyniki badań PISA w zakresie relacji nauczyciel-uczeń sytuują Polskę na ostatnim miejscu wśród 29 badanych krajów OECD. Jednakże, w świetle prezentowanych przez Autorki wyników badań nauczyciele nie postrzegają szkoły i zachodzących w niej procesów jako czynnika ryzyka przedwczesnego przerywania edukacji. Dlatego, kształcenie nauczycieli

przygotowujących się do pracy z młodzieżą podwyższonego ryzyka powinno koncentrować się na rozwijaniu tzw. kompetencji miękkich (interpersonalnych i terapeutycznych).

Artykuł Alicji Leśniak (Uniwersytet Warszawski) finalizuje zarówno część czwartą *Edukacja nauczycieli – perspektywy i inspiracje*, jak i całą monografię *O nową jakość w edukacji nauczycieli* pod redakcją naukową Joanny Madalińskiej-Michalak. Tekst opatrzony tytułem *Kompetencje cyfrowe nauczycieli* odzwierciedla zarówno aktualność współczesnej edukacji, jak i wyzwania, jakie niesie ze sobą postęp technologiczny. Autorka podnosi w artykule kwestię potrzeby wykorzystywania we współczesnej edukacji nowinek świata nauki, technologii informacyjnych oraz komunikacyjnych. Stosowanie innowacji tworzy – zdaniem Autorki – m.in. potencjał wolności, w którym czas i odległość nie stanowią żadnego ograniczenia. Zadaniem współczesnej szkoły jest zatem kształcenie ludzi wszechstronnych, innowacyjnych i twórczych. Dlatego, szkoła staje stale przed nowymi wyzwaniami, czego przykładem jest obecnie założenie władz odnośnie utworzenia Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej (OSE), polegające na podłączeniu w 2018 r. wszystkich szkół do Internetu. Jednakże, w konkluzji Autorka podkreśla konieczność priorytetowego traktowania bezpieczeństwa uczniów, co wymaga od nauczycieli wysokiej świadomości zarówno korzyści, jak i niebezpieczeństw, jakie niesie ze sobą edukacja cyfrowa.

O szczególnym znaczeniu recenzowanej pracy zbiorowej pod redakcją naukową Joanny Madalińskiej-Michalak decyduje fakt, iż praca prezentuje różnorodność poglądów wielu czołowych, we współczesnej pedagogice, uczonych, których teksty stanowią znakomitą inspirację do dalszych rozważań i dyskusji naukowych zarówno wśród przedstawicieli nauk pedagogicznych, jak i aktywnych oraz przyszłych nauczycieli. W monografii ukazano wieloaspektowość i złożoność problemów dotyczących kreowania nowej jakości w edukacji nauczycieli, wskazując nowe obszary do badań naukowych. Niepodważalną wartością monografii jest fakt, iż stanowi ona pewnego rodzaju *résumé* działalności Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, obchodzącego znaczący jubileusz 35-lecia działalności, a jednocześnie wskazuje nowe kierunki i perspektywy rozwoju pedagogiki.

BIBLIOGRAFIA

- Gnitecki J., *Eksplikacja pojęcia „przedmiot badań pedagogiki”*, [w:] *Konceptualizacje przedmiotu badań pedagogiki*, red. K. Rubacha, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2008.
- Ossowski S., *O osobliwościach nauk społecznych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Kleiberg M., *Wstęp*, [w:] *Towarzystwa naukowe w Polsce. Dziedzictwo, nauka, kultura, trwanie*, t. 1, red. Z. Kruszewski, Rada Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN, Warszawa 2013.

Joanna Michalak-Dawidziuk